

ségletet, három-három évvel hosszabbítják meg erdei mezőgazdaságukat, vagy pedig vaggón-számra vásárolják a méregdrága makkot — ha kapnak — ha tölgyeseik olyannal nem bővelkednek. Egy közepszerű pagonynak szükségletét pedig egy-két hektoliter makkal fedezni tudjuk, bár hol kellenék azt beszerezniünk és bár mi áron kellenék azt vásárolnunk, mégis sikeresebben fogunk erdősíteni, mint az erdei mezőgazdák.

A gondos erdész bejárja a legközelebbi években letarolandó erdőrészteket, s meg fog győződni arról, hogy az anyatuskóknak hány százalékát kell annak idején kicserélnie és a szerint fogja, makktermés alkalmával, erdőkertjeit makkal és faiskoláit magonczokkal ellátni. Ily készlettel pedig nem szükség néki makktermés hiánya következtében szünetelni, hanem egész nyugott lélekkel és biztató reménynyel eszközölheti évről-évre ültetéseit annál is inkább, miután különböző korosztályu eseményekről jó előre gondoskodott; ez pedig határozottan többet ér a hosszúra nyújtott ortolásnál.

Magyarország törvényhozási és közkormányzati erdőügyi intézkedéseinek történeti áttekintése.

Jakab Elektől.

Midőn néhány hónappal ezelőtt Erdélyt illető ily áttekintésemet e szakközlöny szerkesztőjének közlés végett átadtam, azon nyilatkozattal vette el: „Bárcsak valaki írná meg így dióhéjba szorítva az anyaországét is! Tegye meg ön, kérem“. Nem vagyok illetékes, mert nem ismerem úgy, mint az erdőn tuli kis hazáét“ — mondtam. „Ismerje meg — kérem — önnek nem lesz nehéz. A februári füzetben örömmel adnám s szívesen megköszönném. Azt hiszem, olvasóim érdekében lenne.“ Megigérttem s ime szavamat beváltom.

Történeti fejlődésü alkotmánynyal biró nemzetnek reformjait mindig a létezőhöz kell kötni. A fa rügyeiből hajt új ágat, vagy gyökeréről sarjadzik ki. Egy életképes állam, egy politikai társadalom ilyen élőfa, neki a természet ez utmutatását kell követni. Mikor kormányaink vagy a törvényhozás új intézményt javasolnak, mindig vissza kellene menniök nemzeti életünk multjába, s a mit azon a téren ezer év óta tettünk, áttekinteni, a jót felhasználni s csak a használhatlant vetni el. A mit őseink alkottak, az a mienk, azt a szükség idézte elő, egyideig jónak kellett lenni, mert különben nem állott volna fenn; illet is viszonyainkhoz, ép azért létesült. Botorság olyanon törödni, a mit már elődeink kitaláltak; még nagyobb botorság mástól venni, a mit történetünk nyujt; legnagyobb pedig mindig ujat, saját magunk gondolatait s terveit látni jónak, eredetiséget s teremtest negélyezőleg, holott vajmi kevés az, a mit a mai emberiség olyat bir felmutatni, a mivel a régi nem birt, habár más alakzatban is.

És most a tárgy derekára megyek át, elébb a *törvényhozás*, azután a *közhormányzat intézkedéseit* érintve a tisztelt szerkesztőség által csaknem igen szűken elem szabott határok között. Nem adok ezen dolgozatomnak is rendszeres alakot, hanem időrendet tartok a közintézkedések történeti elsorolásában, csak mintegy végig viszem az olvasó lelkét azon nyolcz-száz éven, mi alatt nemzetünk e földnek maga hozott törvényt, ő igazgatta és kormányozta a népet és országot. A közlendők benyomásai s a születő reflexiók — azt hiszem — meg fogják teremni az illetőknél, az általam elérni kívánt hasznot és erkölesi gyümölesöt, a mi egy kis ártatlan figyelemgerjesztésnél egyéb lenni, többre igényt tartani nem akar.

*

*

*

A *törvényhozási* téren első erdőügyi érdekes intézkedés Kálmán királyé, a ki 1100-ban Végzeményei I. könyve 18-ik

fejezetében kijelentette: *hogy az egyházaknak adott erdőket azoktól elvételni nem engedi.* És itt négyszáz évi időköz után látjuk II. Ulászló 1504-diki V. végzeménye 18. cikke azon intézkedését, melyben a jobbágyoknak: *a szarvas, dümvad, vadkan, nyul, valamint a fogoly, fűcán és császármadár vadászatot 3 frt büntetés terhe alatt megtiltotta.* 1548. a 49. t.-cz. 4. §-a rendeli: *hogy mivel a rablók és zshiványok rendszeren a nagy és sűrű erdőkben tartózkodnak, a király megparancsolta, hogy az utak mellékein levő erdők a megyei szomszédos faluk jobbágysai által 200 singnyire — per ducentorum cubitorum spatium — kivágattassanak, hogy ezekben tartózkodási helyök ne legyen.* 1563. a 22. t.-cz.-ben meghatározott: *hogy az elegendő erdővel nem bíró végvárok megerősítésére szükséges fa vágásának a szomszéd birtokosok erdjében szabadnak kell lenni; Csalóköz pedig Komárom és Győr várához — létező egyezések szerint — tüzi fát s ha van, erősítésre való fát is köteles adni.* E végzés megújított 1600. a 17. t.-cikkben, azon kibővitéssel, *hogy Thuróc-, Liptó- és Árva-megyé is köteles fát adni és vágatni a várak szükségére; 1601. a 22. t.-cikkben ez ismét megújított, valamint 1696. az 51-ikben is. 1630. a 3. t.-cz. 29. §-ában erőhatalmi büntetés terhe alatt tiltott meg: hogy a végvárok kapitányai az urak erdeit minden megkülönböztetés nélkül vágassák.* 1649. a 82. t.-cz. 22. §-a megtiltotta az uraknak: *hogy a praelatusok, bárók és nemesek erdeit maguk szükségére vágassák.* 1655. a 116. t.-cz. 26. §-ában e tilalom ismét megújított. 1659. a 121. t.-cz. tiltja: *hogy a sólyomi kamara Eszterházy Miklós Zólyom várához tartozó erdeit adománylevelének tartalma ellenére vágassa.*

Másik cikkemben idéztem a Hármaskönyv III. r. 33. cikkében a fákat meghántó vagy levágó parasztok ellen hozott büntetés iránti intézkedést; de abban nem volt szó a

végrehajtóról, az 1715. 94. t.-cz. az anyaországra nézve kiegészíti e hiányt s az *eljárás-sal a megyei alispánokat bizta meg*; a 36. t.-cz. a felségnek adja a jogot a városoknak, mind politikai, mind igazságszolgáltatási ügyekben való legfőbb felügyelet végett, tehát az *erdők pusztítása megakadályozása jogát is*. Az 1729. 22. t.-cz. 2. §-a a *nemesb vadakra vadászásitiltalmat kiterjeszti a polgárookra és a nem-indigenákra is, de a nemeseknek a maguk, sőt mások azon birtokán is, melyeket nem váraik, kastélyaik vagy udvarházaik számára szakítottak ki, a hol a nemesb vadakat és szárnyasokat költségesen tartják fenn, a vadászat szabad*. A 42. t.-czikkben 10. §-ban a kártevő barmok behajtását s az iránti eljárást határozta meg a törvényhozás. A *behajtott marhákat* — az 1. §. szerint — *harmadnapon túl nem szabad tartani, hanem át kell adni az alispánnak vagy közeli szolgabírónak s az alatt tartásukról gondoskodniok kell, különben a behajtatók büntetendők kártérítéssel stb.* 2. §. *Ha a tettes nemes, egyénileg, ha község, együttesen büntetendők, a barmokra is az értendő.* 3. §. *A büntetés a bűn mértékét felül nem haladhatja.* 4. §. *A behajtott marhák a bíró és esküdtek által megbecsültetvén, jótállás, irásos ígéretadás, vagy zálog mellett szabadon bocsáthatók, de ekkor helyt kell állani az ügytárgyaláskor, a barmokkal vagy annyi értékkel s a kár és költség megtérítendő lesz, kivéve a költségből azt, a mi hasznot a barmokból vettek.* 5. §. *Ha a behajtó jótállás vagy az ügyelintézés után nem adná ki a barmokat, ő marasztandó az előbbi büntetésen.* 6. §. *Kárért való behajtás esetében csak azért indítható kereset, mikor pedig a föld tulajdonáért hajtatnak be a barmok, akkor mindkettőért.* 7. §. *Ha az, a kinek barmai behajtatnak, a barmok kiadatása után 15 nap alatt az új becsüt végbe nem viheti, vagy az elsőn meg nem nyugszik s zálogát ki nem váltja, az a behajtónak marad.* 8. §. *Ha a tiltakozás után szándékosság bizonyítatik*

be, erőszakvételi büntetés is kívánható. 9. §. *A melyik az egy évi békés, kizáró birtoklást bebizonyítja, annak adatik igazság.* 10. §. *Ha a behajtott marhák birtokosa teszi azt, a behajtó marasztaltatik büntetésen.* 1751. a 34. t.-cz. a király gondoskodásra kéri fel arra, hogy a károlyvári hadvezérség a katonaságnak a birtokosok erdeje vágását tiltsa meg; 1790—91. az 57. t.-cikkben az ország Rendei az erdőpusztítás megakadályozása végett a törvényhozás érdemleges intézkedéseig meghatározták: hogy ha az erdők pazar használás, per alatt létel, határegyenetlenség következtében pusztulnak, vagy ha az együttes birtoklás nincs szabályozva, a megye eszközöljön nyomozást, a pusztitást gátolja meg, a gondnok kinevezés, a tettes közkereset, az erdő zár alá vetése által, a törvényes használásra azonban nyisson utat.

Az 1791-ki 67. t.-cikkben a bányaügyekre nézve ki-rendelt rendszeres bizottság dolgozott volt még három t.-cikket: a XLII-ke, melyben a nagy-szombati Pázmány-alapból 17 római katolikus ifjunak két-két száz forintot javall adatni, a végre, hogy a bányászati tudományokhoz az ifjuságban kedv ébresszessék; az LII-ke, mely 1—15. §-ban intézkedik, az erdők fentartásáról bányászati szempontból, fizetett erdőfelügyelők állítását javallja, a hamuszir főzést, üveggyártást, fahidak építését, kecsketartást megtiltatni rendeli, az erdőhasználatra szabályokat javall s a szénégetést eltiltandónak nyilvánítja; az LIII-ke, melyben Selmeczen bányászati és erdészeti akadémia állítása hozatott javaslatba két-két ezer forintos két tanárral, az erdőszet rendes tantárgynak nyilvánítása mellett. Bár ha ezek akkor törvénynyé nem váltak, egyrészők mégis később más alakban a törvényhozás, másrészők rendeleti uton a kormány által életbe lépett.

1807. a 20. és 21. t.-cikkeken két nagyfontosságú intézkedést tett a törvényhozás. Az elsőben azon tapasztalatnál

fogva, hogy az országban a semmi hasznót nem adó futóhomok egész vidékeken több mértföldeken terjed el, s a hasznos földeket a lakosok kezéből mind nagyobb és nagyobb mérvben mintegy kiragadja, hogy e rossz továbbterjedése meggátoltassék, a magán tulajdon érintése nélkül, a közhaszon tekinteténél fogva meghatározottat: 1. §. *hogy ha e futóhomokos köz-helyeken erdők plántálása vagy más alkalmas eszközök által a bajon segíthetés végett az együtt birtoklók megegyezni nem tudnak, az eziránt folyamodó kérésére az alispán a dolgot nyomozza ki, s ha a beplántálás szükségesnek tűnik ki, a területet méresse fel, belső telkeik arányában részét kinek-kinek adja ki, s tegyen róla a megyéhez jelentést.* 2. §. *A pásztos helyek a legelő megszűkülése ürügye alatt a felmérés alól nem vonathatik ki.* 3. §. *A legeltetés ily beültetett helyeken a fák felnövése előtt meg nem engedtetik.* 4. §. *Erőszak eseteiben az 1802-ki 23. t.-cz. 3. §-a alkalmazandó.* Az utóbbi (21.) t.-cikkekben az erdőpusztítás ellen 19. §-ban intézkedett. Az 1790°/₁. 57. t.-cz. megebővítéseül meghatározott — így szól az 1. §., *hogy a mint a megye a pusztításról értesül, nyomozást rendel ki, miből ha kiderül a káros használás, a vágott erdő rossz felügyelete, az erdőnek oly helyről levágása, hol egyéb nem terem, a vágást azonnal megtiltja, a legelső megyegyűlésre jelenti, a zár alá tevést, gondnok kinevezést, annak fizetését, utasítását, az erdők miként használását ajánlatba hozza, s a megye ez alapon a szükségeseket elintézi.* 2. §. *Több birtokosok záradó alatti erdőhasználása birtokarányban engedtetik meg, vagy ők hullott fát használván, a levágott s eladott fa áraban osztoznak.* 3. §. *A ki a zárt feltöri, 200 frtot fizet, melynek $\frac{2}{3}$ -da a megye szükségeire, $\frac{1}{3}$ -da a gondnoknak adatik.* 4. §. *A gondnok a zárttilalom megszegőjére a megye intézkedését kéri.* 5. §. *Ha a vétkes saját birtokaiból eleget tenni nem képes, a büntetés nem mérsékelhető.* 6. §. *A legelés módját a*

*pores erdőben a megye határozza meg, a ki ellene szegül, meg-
bünteti. 7. §. A kecsketartást, a hol ártalmasnak látja a megye,
megtiltja. 8. §. A zár annak szüksége idejéig tart. 9. §. Min-
den birtokosnak joga van, a maga részét czélszerűbb használat s
gyarapítás végett erdőből, cserjéből sat. kikérni, ha kárát látja
a közös használásban, addig zár alá vettetni. 10. §. A mely
birtokos zár alá vételre okot nem adott, aránylagos része kiada-
tásáért pert kezdeni jogosult. Ennek módját megszabja a 11.,
12., 13. és 14. §., ily ügyben a 15. §. perhálasztást nem
enged. 16. §. Ez intézkedés el nem különített határu több
falvak birtokosaira is kiterjed. 17. §. Hogy az építkezés által
az erdők ne apadjanak, a kőből, téglából, vályogból építés ren-
deltetik. 18. §. Jobbággyok önkényes erdőirtása testi büntetés
terhe alatt tiltatik, az ilyeket a földesur kárpótlás nélkül elve-
heti. 19. §. A hol az erdőarányosítás megtörtént, de valamely
birtokos a fenhagyott közös legelők miatt saját erdőjét nevelni
még sem lenne képes, ott abból is arányos része kiszakítását
követelheti, a legelő általános megszorítása nélkül.*

Az 18²⁵/₂₇-ki országgyűlésen kinevezett rendszeres bizott-
ság VII. számú törvényjavaslatában az 1807-kí 20. t.-cz.
kibővítéseül a következőket hozta ajánlatba: 1. §. A futó-
homokos területek birtokosai országsszerte tartoznak azokat 3 év
alatt élőfával beplántálni, mit ha nem tesznek, azok a szomszéd
földesuraknak adatnak át beplántálás végett, azoknak t. i. kik-
nek ez károkra van, zálogképen addig, míg a tulajdonosok ki-
váltják. 2. §. Együtt birtoklók közül, ha valamelyik, vagy töb-
ben részüket beplántálták volna, de mások vonakodnak, adassék
át részük az azt szintén beplántálni készeknek, az 1. §. sze-
rint. De ez nem vált törvénynyé.

Az 18²⁸/₂₉-ki kereskedelmi és közgazdasági rendszeres
bizottság szintén dolgozott két törvényjavaslatot, (a VII. szá-
mut) az erdőkről s azok hiánya pótlásáról, s a (VIII. számút)

az 1807-ki 20-ik törvényezikk kibővítéséről. Az elsőnek 1. §-a így szól: *Az erdők fentartására azokon kívül, a mik az 1791. 57. és 1807. 21. t.-czikkben határozattak, a törvényhatóságok kötelessége lesz az erdők pusztítását egyenkenti, úgy mint együttes birtoklásoknál alkalmas eszközökkel megakadályozni.* 2. §. *Szűk fás helyeken a földesurak, polgárok, jobbágyok felhivandók, hogy a czintermekben és a sánczok szélein fákat ültessenek;* a 3., 4., 5. §. nem lényeges intézkedéseket foglal magában. Az utóbbinak 1. §-a így szól: *A tulajdonosok futóhomokos helyeiket 3 év alatt plántálják be kanadai nyárfával, ákáczfával, melyek az ily helyeken is diszlenek s már az elébbi törvény következtében az országban sok helyen szép erdők is állottak elő. Eltelvén a 3 év, az elmulasztókét a törvényhatóság plántálja be, s a ráfordított költség megtérítéseig használja.* 2. §. *Együttes birtoklók közül, a ki hajlandó beplántálni, a törvényhatóság adja át annak, ha tán nem találkozik ilyen, vegye át a törvényhatóság.* Ebből sem lett törvény.

Az 1836. VI. t.-cz. 4. §-a a földesurak és jobbágyok közötti erdölési és makkoltatási viszonyt megállapította úgy a tüzező, mint épületre szükséges faadás tekintetében a régi gyakorlat és a fennálló urbéri rendszabályok alapján. Az 1840. IX. t.-cz. 9. §-ában szabályozva van az erdőkben való kártétel megbecsülése, s kimondatott, a kártevő marhák számarányában megtérítése a tulajdonosok által, úgy a szándékos kártevők megbüntetése is; e törvény szerint a pásztor, ha az ő hibájából történt a kár, fizeti azt, a költséget és a hajtó pénzt.

Az 1848. évi X. törv. cz. egy részletes erdőtörvény megalkotását célozza; az 1871. évi LIII. törv. cz. az erdőszolgalmak megváltását szabályozza; az 1872. évi VI. t. cz. pedig az erdők mellékhasználatát képező vadászatról azt mondja ki, hogy az a földbirtok elválaszthatlan járulékát képezi.

* * *

Menjünk át most a közkormányzati téren történetekre.

Fájva kell megvallanunk, hogy királyságunk három első korszakából, tehát az 1000-ik évtől 1700-ig semmi ily intézkedést felmutatni nem tudunk. A mi van is, valamelyik oly levéltárban rejlik, melyet német, török, lengyel, tatár, oláh föl nem dult. Kikeresésök s összeállításuk külön tanulmányt s nagy idő és erőáfordítást igényelne, a mivel én ép ugy nem bírok, mint e szakközlöny tisztelt szerkesztője számára helylyel nehezen rendelkezik. Elég legyen hát az utóbbi két század kormányi intézkedéseit átpillantunk, s azokból a kellő s lehető tanúságot elvonnunk.

A legelső is egy meglepő tény. Csongrádmegye 1725-ben kelt felirata a Helytartó Tanácshoz, melyben panaszolja erdőtlenvoltát s nagy szükségek szenvedését. Valóban nevezetes, hogy egy egész megye akár azzal, mert erdeit elpusztította, akár mert újat plántálni képes nem volt, ilyen gyámoltalansági bizonyítékot ad magáról a jövőendő kornak. A Helytartó Tanács természetesen egyszerűen tudásul vette, mert az akkori korszellemmel és megyei önhatósággal szemben más teendője nem volt. A másik szint oly nevezetes tény, a mit ellentétes voltaért sorozok ide, az, hogy Zich-falvában Somogymegyében a Zichyek és Boronkaiak még 1773-ban is osztatlanul birták egész falujok erdősegeit, s az akkor élő nemzedék foglalatott magának annyit, a mennyit birt és akart, míg végre pörre került a sor, s oda utasítottak, hogy mindeniknek csak annyit lehet foglalnia, a hányadrészét a falunak tulajdonul birja. Egyébiránt történeti tény, hogy egész Magyarországon és Erdélyben a birtokok, különösen pedig az erdő- és legelőbirtok egyénenkénti elkülönítése Mária Terézia korában kezdődött meg jóformán, s még e század elejére is át jött e valóságos első honfoglalásra emlékeztető „*enyim*“ és „*tied*“ feletti harc. 1749. szept. 22. a királyné, a *kereskedelmi igazgatóság* előterjesztése folytán, a közjó érdekében a Helytartó Tanácsot

figgelmeytette a hamuzsirral való kereskedésnek nem csak Danzigba, de Trieszt és Fiume felé is megkezdésére, s parancsolta, hogy a bővebb erdőségekkel bíró vármegyékben nyomoztassa ki: hol? mily árban és mennyit lehetne találni és a kereskedés piaczaire kivinni? s mely helyeken raktárt állítani? A felelet az volt, hogy Szepesben és Zalában állittathatnék raktár, e tárggyal foglalkoznak, Somogy-, Zala-, Vas-, Trencsén- és Nógrádmegyében, mázsáját adják hol 2, hol 5 frtért, Nógrádban köblét 6—7 garason; anyag van több megyében, de nincs ember, s az erdőt mint fát jobban tudják elhasználni. 1754. január 7. Ferencz társuralkodó azon tapasztalat következtében, hogy Magyarországon az utolsó időben a hamuzsir kereskelés nagy terjedelművé lévén, hasznot nem ad, de az erdők miatta rendkívül pusztulni kezdettek, minthogy e végre a fákat minőségökre való tekintet nélkül használják fel, nem pedig csak a szárazakat és hullottakat: a földbirtokosok joga megrövidíteni akarása nélkül, az erdők fentartását szükségesnek nyilvánította, s meghagyta a Helytartó Tanácsnak, hogy az erdők pusztítása meggátlása érdekében a megyéket javaslatadásra hívja fel, véleményt kérve tőlük arról is: miképen lehetne Magyarországon is az erdők fentartása végett legalább ideiglenesen valami erdőrendszabályokat behozni? A Helytartó Tanács a megyéknek ezt megírta, felhíván véleményadásra aziránt: kellene-e és minő erdőfentartási szabályokat hozni be, a földesurak és meghata'mazottjaik belcegyezésével, a közjó érdekében, ideiglenesen? egyszersmind azt is megrendelte, hogy főleg a hol várerősségek vannak, a háboru tekinteteért és a hon biztonsága indokából az erdők fentartassanak. 1755. ápr. 13-án a királyné is megújította az előbbi rendeletet, tudósítást kérve arról: hol? hány üsttel főzetik hamuzsir? 1762. jan. 14. harmadszor is megújítja e rendeletét; 1. hol? mennyi hamuzsirt lehetne főzni az erdők károsítása nélkül? 2.

hogy lehetne ezek pusztulását a megyékbe ideiglenesen behozandó erdőrendszabályok által meggátolni? Nov. 2-án negyedszer irt le, tudósítást sürgetve az előbbieken kívül a hazai gyárakban a hamuszírfogyasztásról? 1763. jan. 31. ujabban parancsolta a tudósítástételt; 1. Hány hamuszír gyár van Magyarországon? hol? mely megyékben? kik birtokában? mennyit készítenek s hová küldik? mennyit lehetne még főleg az erősségek közelében levő erdőségek pusztulása nélkül földlítani? A királyné folyvást irt, sürgette a dolgot, a Helytartó Tanács intézkedett, de a tulajdonaikat oly közélről érintő ügyben komoly kormányzati tárgyalást kezdeni a megyék nem akartak. 1764. jan. 16. a királyné ismét sürgette; végre február 8. a sok felhívás, figyelmeztetés és intés után a megyéktől feljött jelentések egy országos gazdasági bizottságnak adattak át, mely azon véleményét fejezte ki: hogy a földesurak érdeke kívánja erdők pusztulása meggátolását, s míg visszaélés nem fordul elő, nem kellene belevegyülni. A gyártás mérvére s a gyárak számára nézve ujabban fel kellene szólítani a megyéket, biztosításával annak, hogy jogaik nem érintetnek. Az erdők felügyelete pedig — ugymond a bizottság — részint a földesurak, részint a megyék jog- és hatáskörébe esik, a mivel azok élnek is, birtokaikat helyhatósági szabályokkal biztosítva, minőt Baranya- és Biharmegye s a Jászok kapitánysága be is küldött, s a mi elég czélszerű; meg kellene tehát őket hagyni e jogukban, s csak elrendelni általánosságban, hogy ez irányban a törvények értelmében czélszerűen intézkedjenek. A Helytartó Tanács ezek értelmében febr. 14. a Felséghez felirt, kifejezve annak lehetetlenségét, hogy az egész ország a helyek, birtokok, erdőségek, talajok és szükségek különbsége és nagysága mellett általában a viszonyok különböző természeténél fogva mind egy szabály alá vonassék, s kérte e jognak tovább is a megyéknél hagyatását s eddigi módon gyakorlását.

A királyné egy ideig hallgatásban hagyta a kérdést, de 1767. január 10. egyfelől azon tapasztalástól indítva, hogy a kecskék miatt az ország erdőségei erősen pusztulnak, s e miatt a bányászat és közérdek szenved, másfelől buzgalmánál s törekvésénél fogva, melylyel alattvalóinak jóllétére ügyelni tartozik, s gyarapodásukat üdvös intézkedésekkel eszközölni magát kötelesnek érzi, elhatározta, *hogy a kecskéknak az erdőkben legeltetése egész Magyarországon tiltassék meg*, a Helytartó Tanács ezt hirdesse ki s tudassa mindenkivel, *hogy a ki ez ellen cselekszik, behajtott marháját elveszti, ha paraszt; fiscalis actio alá vettetik, ha nemes. Az erdők felügyeletére a megyék nevezzenek ki külön felügyelőt, fizetésökről gondoskodjanak rovatal útján, s rendeletei miként teljesültéről tegyenek jelentést; az erdőrendszabály behozataláról a Helytartó Tanács 3 hónap alatt jelentést terjesztszen fel, gondoskodván addig is, hogy az ifjuság az ezen túl állítandó iskolákban az erdészeti tudományban is oktattassék.* A Helytartó Tanács január 19-én megírta a Felségnek, hogy közjóra törekvő anyai szándékát ugyan a legmélyebb alázattal tiszteli, de ki kell jelentenie, hogy előre látja, hogy ha e rendelet az országban kihirdettetik, a birtokosok az alaptörvények által biztosítva, a Felség által is elismert birtokaik használásában megszoríttatásukat s nemeségi jogaik megsértését látnák, ebből az udvarhoz panaszok érkeznének; különben is a birtokosok kecskéket nem tartanak, ha tartanának is, vannak oly erdők, mint például a fenyvesek, a hol a legelés nem lehet ártalmas, kéri tehát Ő Felségét, *bizza az erdőikre való gondoskodás jogát és tisztét az ország földbirtokosaiból álló megyékre, hagyassék meg nekik a czélszerűen való gondviseltetés, hogy az erdőpusztítást gátolják ők meg s Ő Felsége üdvös szándékait mindenképen mozdítsák elő, eljárásaik sikeréről időről-időre jelentést tevén.* Ő felsőbb jóváhagyás reményében a kir. rendeletet nem hirdette ki, hanem ily érte-

lemben már intézkedett, s kéri a kegyelmes helybenhagyást. Egy hónap még alig telt el, s már február 10-én megérkezett a királyné leirata, melyben a Helytartó Tanács nézeteiben s azok értelmében tett intézkedéseiben megnyugvását jelentette ki ugyan, de azon reményét fejezte ki, *hogy a megyéket az erdőknek a közjóval összekötött fentartása szükséges voltáról annyira meggyőzi, s oly élénk szinnel adandja eléjük, hogy rendeleteiben kifejtett királyi célja, ha bár más uton is okvetlen elérésék; miről koronként tudósítást kíván, most pedig az erdészeti rendszabályok behozatalára nézve mihamarább tudósítástételt.*

A Helytartó Tanács ezt tudatta a megyékkel, 1769. márczius 1-én a gazdasági bizottságnak az erdőszabályzatok iránti 20 pontból álló véleményét bekérte, 3-án a Felsőhez terjesztette, kijelentve, hogy most is 1764. február 14-én kifejtett nézeteihez ragaszkodik, de mivel parancsoltatik, pontokba foglalta nézeteit, s azoknak a megyékkel közöltetését ajánlja, hogy az őket közlelről illető ügyben nézeteiket megmondhassák. E pontozatok mutatják az ország birtokosságát képviselő bizottságnak a „**Waldordnung**“ tárgyát illető gondolkodását, azért ismertetését szükségesnek vélem. Az 1., 2., 3. pont a táblákra osztást javallja a talaj, erdőkiterjedés, szükséglet és a fák növekedő ereje mérve szerint; 4. a parasztnak közös erdölési jogát károsnak tartja, ezeket kijelölteni látja jónak; 5. a vágás idejét határozza meg; 6. az erdőnek bokroktól tisztán tartását sat.; 7. a nagy fák levágása módját szabja elé; 8. az erdőkben a tűzcsinálást, 9. a barmok legeltetését, 10. takarmányul zöld galyak vágását, 11. gyertya helyett szárított forgács használatát, 12. a fák héja lehántását, 13. aratáskor kötésnél vessző használatát, 14. vesszőkerítések használatát megtiltatni ajánlja, valamint 15. a fák töből kivágását is, 16. az irtványokat tilalomban tartani, 17. az erdőket pásztoroltatni; 18. a hamuzsir óvatos főzetését, 19. minden falusi

gazdának otthon háza előtt és az utak mellett fűz- és ákácztültetését, 20. a határfák gondos védelmét renrendeli.

Mint az ég a földtől, oly távol áll e felfogástól az, mely ezután nem sokára a királyné által tényleg leküldött 58 pontból álló ugynevezett „*Waldordnung*“*)-ban ki van fejezve. Több pontjait, első — Erdélyt illető — közlésemben érintettem, azért itt mellőzöm a hely szűk-voltáért, de azért is, mert az a nyomtatványokból megolvasható; csak létrejövele genesisét látom érintendőnek az idők, a magyar k. Helytartó Tanács és a bécsi magyar k. kancellária közötti viszony és alkotmányos érület jellemző ismertetése végett. Ugy látszik, hogy az ajánlatot a magyar udv. kancellária tette, egyszerűen átvéve az osztrák erdőszabályzatot; mert a királyné 1769. decz. 19-én tett kir. kéziratában azt mondja: *„Helybenhagyom az udv. kancelláriának az erdők fentartását és vágását illető e'oadását, s tetszésére bízom a patensnek azon nyelvekre lefordítását, a mint ez ily általános hirdetéseknel eddig szokásban volt.“* A patens maga december 22-én kelt, 1770. januáriusában érkezett a kancelláriához, a melynek útján a királyné február 16-án a Helytartó Tanács 1769. márczius 3-ki előterjesztése következtében 140 kész, latinul kinyomatott példányt küldött le hozzá — a mint iratik — az ország viszonyaihoz és a hely fekvéséhez alkalmazott alakban, *megrendelve a kihirdetést, a megyékben külön erd'felügyelők állítását, kiknek fizetése később határoztatik meg, erdészek és vadászok főlvételét, s a teljesítésről jelentéstételt parancsolván*; de megküldötte azt az orsz. gazdasági bizottságnak is. Ezen bizottság 1770. márczius 10-iki jelentésében annak elfogadását hozta ajánlatba a Helytartó Tanácsnál, — ámbár lettek volna észrevételei, kivált az 51. és 54. §-okra. — *főként azon indokból, mert a Felség*

*) Ezen rendelet az Országos Erdészeti-Egyesület 1870-iki évkönyvében szó szerinti teljes eredeti szövegével közölve lett.

A szerk.

már az előzményben kijelenti, hogy a birtokosoknak jogaik és birtokuk szabad használatát biztosító törvényt sérteni nem akarja. A Helytartó Tanács 1770. márczius 15-én kelt felterjesztésében, hivatkozva az e tárgyban tett további felterjesztéseire, elfogadva a gazdasági bizottság nézeteit, kérte a Felséget, hogy észrevételeik megtehetése végett kihirdetés előtt engedje a megyékhez kiküldetni; de rá 13 nappal, t. i. márczius 28-án, az együtt uralkodó Józseftől azon kegyelmes rendeletet kapta, hogy a kihirdetési felsőbb parancsot azonnal foganatosítsa, mit a Helytartó Tanács a megyék számára egy-egy példány mellékletével teljesített is 1465—1770. helytartótanácsi szám alatt, a nélkül, hogy akár a gazdasági bizottság 20 pontból álló tervjavaslata, későbbi észrevételei s a Helytartó Tanács megjegyzései érvényesülhettek, akár a megyék s illetőleg az ország birtokossága meghallgattattak volna. A Helytartó Tanács Pozsony- és Esztergommegyék felírása folytán május 5-ki felterjesztésében kérte a Felségtől az erdészeti rendszabályok magyar nyelvre fordíthatását, a mi akkor 2045. és 2087. 1770. helytartó tanácsi szám alatt megtagadtatott, később azonban a Helytartó Tanács újabb feliratára a királyné június 2-án kelt leiratában abba beleegyezett, hogy valamely nyomdászsal az ő kárára és hasznára a hazai nyelvekre lefordíttathassék, a mi meg is történt. Varasd és Pozsega, az első ápril 6-án, utóbbi márczius 5-én kihirdette, Zágráb előbb horvát nyelvre fordíttatta s úgy hirdette ki; 1770. szeptember 10-ki 5308. helytartó tanácsi számú kir. leirat a királyi városokra is kiterjesztetni rendelte az erdőrendszabályokat, valamint az udvari kamara is felszólítatott annak hatósága körében életbeléptetésére; a fordítást és nyomtatást Landerer pozsonyi könyvárus hajtotta végre, s egy példányt 15 krért árusított el, mihez a Helytartó Tanács november 6-án 1770-ben megegyezését adta. 1771-ben már a megyék jelentették eljá-

rásuk eredményeit, *hogy felügyelőt neveztek ki, erdészeket, vadászokat állítottak stb.* Szóval az új szervezet teljes mozgásban létét.

A királyné az ország urbéres osztályairól kiváló előszeretettel gondoskodott, 1770. május 16. 2359. helyt. tan. szám alatt kinevezte az urbéri országos és megyei összeiró biztosokat, azoknak 32 pontu utasítást adott s annak 4-ik pontjában ki van jelölve, *hogy a jobbágyoknak és zselléreknek a földesurak mind tüzi, mind épületi fát adni tartoznak*; az összeiró biztosok kötelesek a jobbágyokra ügyelettel lenni, *hogy földesuraik ne sangargassák, ne kinozzák s a kik teszik, jelentsék fel orvoslás végett*; az urbéri szabályozási pontok 46. §-ára nézve pedig kijelentette a felség, *hogy a „szegény zsellér“* név alatt a semmivel nem bíró koldusok értendők, *a többik, ha értékök kevés is, az ország adófizetőinek egy igen tekintélyes számát tevé, erdőilletőségök nekik kiszakítandó.*

Ez története az 1770-ki magyar-osztrák erdészeti rendszabályzatnak; Erdélyben az 1781. május 30-án hirdettetett ki, a mint az ottani kir. főkormányshék mondotta, az ottani viszonyokhoz alkalmazva, mely alkalmazás abban állott, *hogy az erdélyből a m. országban levő 33. §. kihagyatott, melyben a learatott buzának vesszővel kötése tiltatik*; az 54. §. 8-ik pontja utáni 9-ik pontból, mely így kezdődik: *cum porro ad inducendum stb.* egy önálló §-t csináltak s így a magyarországi két §-sal több. Nagyon szerény viszonyokhoz alkalmazás!

Ezen túl már csak egyes rendeletek keletkeznek az erdők birtoklása, használása, felügyelete és gyarapítása terén. 1779. jun. 21. 2660. helyt. tan. sz. alatt *az erdőégetőkre súlyos büntetés szabott s a vigyázat a helybeli hatóságok és előjáróságok tisztévé tétellett.* 1786. ápril 27. 18041. helyt. tan. sz. alatt *a jobbágyok erdősre kirendeltetése oly napra határozatott, mikor az utak hó vagy víz miatt nem járhatla-*

nok. 1794. oktob. 6. 10817. sz. alatt a megyéknek meghagyatott az *erdők égetése elleni hathatós intézkedés is.* 1799. 8191. helyt. tanácsi sz. a. az *erdők becslése szabályoztatott.* 1808. 3981. udv. kancell. sz. a. a felség megengedte a *selmeczi bányász akadémiánál az erdészeti tárgyak tanítására külön tanári állomás rendszerezését,* 10354. helyt. tan. sz. a. pedig azon *akadémiánál az erdészet szakszerű tanítása rendeltetett el s hogy ezentul erdészeti hivatalokra csak ottani bizonyítvánnyal bíró egyének vétethetnek fel, kimondatott.* 1810. 3303 és 4118. udv. kancelláriai rendeletekben *Magyarországon három főerdő-felügyelőség állittatott fel: Budán, Kassán, Temesvárott, a közalapolitványi és állami erdők felügyelése végett,* deczember 15. 1868. sz. a. utasítás adatott számukra s a Helytartó Tanács utasittatott, *hogy a magán birtokosokat és megyéket az új intézményre tegye figyelmessé, s hasson oda, hogy annak munkálkodása által Magyarországon az erdőügy nyerjen lendületet.* Ugyan 1810. 13547. helyt. tan. sz. a. a *magyarországi összes püspökök, káptalanok és minden kir. adomány alá tartozó egyházi javalmakkal bíró egyének figyelmeztetést kaptak az ideiglenes birtokukban levő erdők gondos fentartása s gyarapítása iránt, azon kijelentéssel, hogy ha elmulasztják, halálok után hagyatékukból fog a megállapítandó kár kifogatni, a mi* 1811. 7122. udv. kancelláriai sz. rendelet következtében *azon főpapoknak kineveztetésök alkalmával Collationálisukba bele tételni határoztatott.* 1830. Debreczen, Kassa és Eperjes város az 1826—27-ki országgyűlésre beadott panaszuk alapján a kamara útján közéjük is bevitetett erdőkezelési rendszabályzat alul kivéttetésüket kísérelvén meg azon okból, hogy erdőkezelésök költséges, káros és nagyobbára nemesi természetű erdeik tekintetéből jogaikat sértő: *a király megengedhetlennek találta épen a panaszló városok érdekében, azonban a költés mérséklésre nézve alkalom szerinti kegyelmes segélyéről a folyamodókat biztosította.*

Itt megszakad a rendeletek és adatok fonálszála, áttekintésemnek megszakítását is vonva maga után. Érdekes lenne elmondani, mit tett 1849-től–1861-ig az absolutismus; de idő és tér tiltanak. Hogy most az ország várva-várja *új erdő-törvényét*, tudva van. Vajha mihamarább teljesülne az, melyről igazán elmondhatni, a mit az egykori férj meghalt nejéről mondott: *Debuisset pridem*. A mit jogtörténelmünk egész tárháza a nagyfontosságú nemzeti és magán vagyon fentartása és gyarapítása iránt maig felmutatni képes egy öntudatos, életre való s érdekeit ismerő művelt nemzet méltóságának nem felel meg. Hát ha még iparunkat akarjuk számba venni s annak jövődő anyagbányájává, állami és magán jóllétünk tényezőjévé erdőségeinket tenni — akkor, a mit birunk, épen elszomortóvá válik. Tegye jóvá valahára a törvényhozás ezer évi mulasztásunkat s adjon *honának mihamarabb* egy czélszerű erdő-törvényt!

A magyar erdők óriásai és agastyánai érdekében.

Minden nemzet büszke története emlékeire, s az újabb időben társulatok alakulnak azok konzerválása-, vagy jó karba hozására. Történeti emlékek lehetnek azonban fák is, s bizonyára hazánk népe nem egy ilyet tud mutatni. Vannak fáink, melyekről történetünk emlékezik meg, vannak, melyekről a néprege szól. Vannak fáink, melyek egész vidékeken hírnek örvendenek nagyságuk, koruknál fogva. Nem találhatnánk illetékesebb helyet mindezeknek összegyűjtésére e lapoknál, s illetékesebb gyűjtőket e lapok munkatársai és olvasóinál. Föl-szólítjuk tehát szaktársainkat, sziveskedjenek minden pagonyukban vagy a vidéken nevezetes fát megmérni, annak korát meghatározni, s a fát körülményesen leírni, valamint azt